

Ніч на пароплаві

Лариса Письменна

Вона йшла вулицею швидко, майже бігла, приголомшена образою і горем. Кінець. Це вже — кінець. Найближчий друг, найдорожча людина, і — брехня. Підла, дрібненька, корислива. Його щирість, у яку завжди вірила, — фальш. Фальш у всьому, наскрізь. Як довго не помічала... чи намагалася не помічати? Все одно. Кінець. Повороту не буде.

Був пізній вечір, і їй ніхто не зустрів по дорозі. У воді колихнулося сузір'я вогнів. Пристань? Добре. Зараз — на пароплав, на перший, куди б він не йшов. Поїде. І, може, погасить свій біль.

Вона не спустилася в каюту, а сиділа на палубі, поміж людьми. Намагалася не думати, не згадувати, не повторювати відчуття нестерпного приниження. Та це було неможливо.

Як тепер можна вірити людям?

Видно, сказала вголос, бо несподівано їй відповіли: — То так здається, коли дуже болить.

Голос був жіночий, хрипкуватий, обвітрений, як у всіх селянок, що життя звікували під сонцем, у полі, на тяжкій хліборобській роботі. Мабуть, і обличчя у неї було обвітрене, загрубіле, з широкими вицвілими бровами й сухими пошерхлими губами.

— А ти не вір, то воно й не болітиме, — озвався ще один голос, старечий. Дід прокашлявся, із смаком сплюнув і глузливо докинув:

— Дурня обдурять, а дурень і плаче. А хто винен? Дурень. Хе-хе... Не клади пальця в рот, бо відкусять.

— Е ні, діду, неправда ваша, — заперечила жінка з обвітреним голосом. — Я вірю у добрих людей. От — вірю!

— То й вір собі, як тебе досі не обдурили, а іншим своєї віри не кидай, — розсердився старий. — Я довгий вік прожив, а не стрічав чоловіка, котрий задля своєї вигоди не збреше. Нема таких.

Він заговтузився, а далі підвівся й почвалав східцями вниз — мабуть, спати.

Пароплав, занурившись у темну воду, брів навромацки попід кручами, уникаючи підступних мілин. І чомусь здавалося, ніби він вертає назад, ніби зелені вогники бакенів виринають із минулого. І тьмяний розсип освітлених вікон якогось села нагорі ніби впливає із згадки. Буває таке на широкій воді.

— Отакої, — осудливо мовила жінка. — Довгий вік прожив, а добрих людей не стрічав. Хіба ж то прожив? Змарнував.

По тому жінка довго мовчала, а пароплав усе плив та плив у минуле, і коли доплив до того, чого торкнулася болісна згадка, жінка знову озвалася.

— Ви не вірте йому. Ось, як хочете, я вам про себе розкажу.

Їй не хотілося слухати: що їй до чужого життя? Та й ображати не зважилась, тому

мляво сказала:

— Що ж... розкажіть.

— То вже давнє... Було мені всього сімнадцять. Любила я дуже. Так любила, аж плакати хотілося з радості. З нашого села він був, той хлопець. Високий такий, чорнявий, гарний, ніби мати в любистку купала. Багато за ним дівчат сохло, а він обрав мене. Нас багато, знаєте, скільки дівчат на селі? А він одну мене вподобав. Ото як зустрине, так і усміхнеться, ще здалеку впізнає. А я... так серце й замре, всю мов жаром обсипле. Чи не в усіх воно так — у сімнадцять літ? І кожне думає, що то тільки в нього таке. І коли клянуться на вірність до смерті — вірять, що так воно й буде. І ми теж клялися на вірність. Я більше нікому не клялася. Ніколи...

Наше село в долині, зелене. А за селом, над самим шляхом, копанка, криничка така. Вода — як сльоза, та холодна! Ми вечорами ходили з ним до кринички. Любила я пити з його долонь. І коли приїздив—теж ходили...

Застережливо загув пароплав, урвав її мову. В примарній темряві мерехтіли високі розкришені зорі.

— Я сказала — коли приїздив. А приїздив він тільки одне-однісіньке літо. Як перейшов на третій курс свого інституту, то вже... А мені все ще він снівся. Ще довго — мов спала, мов жила уві сні. Потім ураз прокинулась, бо зустрілися ми. В місті, на зльоті сільських передовиків, у президії разом сиділи. Він уже інститут закінчив, у начальстві ходив. Мені в очі не глянув, тільки руку подав. Холодна, пітнява рука... Як я могла з неї воду пити? Отак, кажу, і прокинулась. Довго була немов не в собі. Ніби душа перетліла. Та час минув, хвалить-бо, відпустило.

Пароплав усе вертався в минуле. Слів жінки вона майже не чула.

— Не дивуйте, що я вірю в людську доброту. Слухайте далі.

Якось улітку, вночі, не могла я заснути, хоча й стомилася за день на роботі. Вийшла з хати... Тихо-тихо надворі. І я — наче одна-однісінька на землі. Нікому душу віддати. Заголосила... Ви знаєте — як воно, коли прокинешся вночі, і — одна? Коли хочеш сказати, почути, і — мовчиш? Нікому сказати, ні в кого спитати... Скажете — хіба не серед людей живеш? Та серед цих же, тільки всіх у душу не впустиш. Бо та жалість людська буває гіркіша за кривду. Важко жити одній день, тиждень... А місяці, а роки? Та скажу вам, найгірше, коли воно все стане байдуже. Отого треба боятися. Таке й зі мною сталося — байдуже все. І вже не тужить серце, що марно спливають літа. Гадаю собі — нехай. Хоч не пече. Не випало щастя, що вдієш... Та ви мене, мабуть, не слухаєте?

— Ні, слухаю, слухаю!

— Це я все кажу задля того, щоби ви зрозуміли мене. Аби не судили, як інші. Не може людина прожити одна, не може!

— В отому ж і наша біда.

— Яка ж то біда? То не біда, то щастя. Ну от... приїхав до нас один чоловік. Не простий, пісні народні записував, сам у консерваторії робить. До мене прийшов, сказали йому, що я співати люблю. А то правда, пісень старовинних я знаю багато, весь

рід наш співучий. Він і на квартиру до мене став, я ж одна — батько з війни не повернувся, мати померла. Чимало наспівала йому, він ті пісні на магнітофона записував. Люди казали — сама не чула, — що не раз і по радіо моїм голосом пісні передавали. Найчастіше оцю — "Над річкою бережком". Може, чули?

Може, й чула. Тільки ж вона не для жіночого голосу.

— Чому? Хороша пісня — для всякого голосу. А він казав — я добре співала.

Жінка примовкла, а далі тихенько, півголосом завела саму мелодію, безслів. Теплий, низький голос м'яко сколихнув вогку пітьму. Проспівала-промовила тільки останні слова:

Пішла доля ярами,

Широкими лугами...

Гей-гей...

не вмів шанувать...

— Він любив цю пісню і сам її часто зі мною співав. Голос у нього такий... глухий трохи, та ширий. Як би вам сказати? Правдивий голос. Таким голосом людина не може неправди казати. Тижнів зо три в мене прожив. Чесно, він жонатий був, і зі мною вівся чесно. Не бабій, не зальотник. Проте... може, воно мені так хотілося, а мо, й справді — дивився на мене не так, як на всіх, затривожила і я його. А таки затривожила, бо мав Іще з тиждень прожити, а то враз увечері зібрався. "Поїду". Я не спитала чому, і так бачила... Хотілося закричати — "Не пущу!" А що кричати? Сім'я ж у нього. Скрутила себе, як мокру хустину тугим вузлом зав'язала. Чоловік же він чистий, не зобідив нічим.

Проводжала його до станції. Пішки йшли, влітку ж довго не смеркає. Від нашого села до станції чотири кілометри. Це — шляхом, а коли полем, поміж житами — то далі. Вдвічі далі а чи й не більше. Він же дороги не знав, я сама повела. От бачите, буває таке, що вибере собі людина не коротшу, а довшу дорогу. І я довшу вибрала. Не подумала, що через усеньке моє життя проляже та дорога. А хоча б і знала — все одно пішла б, повела б його довшою дорогою.

Ви вже вночі на пароплав сідали, не бачили, — отам, спереду, хлопець із баяном сидів. Білявий такий, очі ласкаві. То— мій син. Мов хто портрета списав — викапаний батько. І голос такий, і погляд, і вдача...

— Скажіть, а батько не знає про сина?

— Ні, не знає. То ж не він, то я сама дорогу довгу, поміж житами, вибрала. Сама. Що ж, ніде правди діти, наслухалася від людей усякого. І терпіла, і плакала. А все ж раділа: син зростає, не одна я на світі.

Пароплав ішов уздовж вузького довгастого острова, і багаття рибалок гасили іскри у воді. Чи в повітрі? Все злилося...

Цупкі пазури болю ніби трохи послабшали. Вже можна було зітхнути і думати. Ні, не думати, просто відчувати, як народжується збентежена думка: "А може, не таке воно, те лихо, що скоїлося? Ні, таке. Вороття немає". І все-таки розпач вгасав. Ця жінка немов тамувала його своїм тихим, обвітреним голосом.

— Син підріс, поїхав у технікум учитися, а в моїй хаті знову стіни німі. Та й сама вже... Щоранку терпнуть руки, а коси — мов хто сіллю всіває. Ой, всіває, поспішає... Повертаюся якось із поля додому, глянула здалеку на свою хату, а в голові мислі: на мене моя хата схожа, та й годі. Ще й не стара, чепурна — я її чисто вибілюю, віконниці голубі, не злиняли... То здалеку, а як зблизька придивитися, — е ні! Похилилася трохи, бляха проіржавіла, дошки на ганку струхлявіли. Хазяїна просить.

А в село наше бригада приїхала — клуб становити. Бригадир у них був, удівець. Добрий чоловік, нічого не скажеш, всі люди хвалили. І я йому в око впала. Сам — мов вихор: як налетів на мою хату постарілу, як узявся... Боже ти мій, усе шкереберть полетіло! Я аж злякалася, бо ж прохала хоч трохи підремонтувати, а він умить її розметав, тільки закурилося... Стоїть моя хата сліпа, без вікон, хоч руками її від села затуляй. А далі й ожила, як до вінця прибралася. Помолоділа — не впізнати. Ганок новий аж дзвенить, вікна великі на сонці виблискують, над дахом веселий півник крутиться. І огорожа, й ворота... навіть спориш на подвір'ї наче позеленішав. Бригада вже виїздила, а він хотів зі мною зістатися.

Всі люди раjali, умовляли мене: чого тобі, дурна, ще треба? Хазяїн справний і тебе, видать, любить. Нащо тобі самотою вік вікувати? І голова колгоспу просив, такий майстер для колгоспу — золотий чоловік.

Мабуть, і справді любив мене, але я не любила. Жаліла, то правда, а любові не було, бо пролягла ота стежка поміж житами через усе моє життя, а іншої стежки вже для мене не буде. Спасибі йому, доброї душі чоловік, тільки зобидився дуже, як хотіла за той ремонт заплатити. Я, каже, від серця... Аж спалахнув увесь. Ну, я й кинула ті гроші на долівку, а сама уклонилося йому низько: спасибі вам і пробачте. Не жити нам разом, бо й тобі, чоловіче, життя скаламучу, і своє притопчу. Жалість — не любов, нею довго не проживеш.

— Скажіть, а він... той, батько вашого сина, про вас так і забув?

— Тепер, мабуть, забув, багато ж часу минуло. А тоді... через рік приїздив. Я замкнулася в хаті, не впустила. Руки собі в кров покусала, аби не відчинити, подушкою голову накрила, аби не закричати. Не впустила. А дитя, слава богу, спало.

— Але ж ви любили його!

— Тому й не впустила. Нащо йому життя переходити? Хай краще нічого не знає. Для нього так ліпше.

Знову загув пароплав, розминався з зустрічним. Та вже зникло почуття, ніби пливе він у минуле.

Вже не примарні — живі зводилися над водою кручі правого берега, вже не темніли, а зеленіли на них дерева, а сивуваті копиці свіжого сіна на низькому лівому березі були такими земними, аж від них відступався туман. І бакени погасили вже непотрібні при сонці вогні.

Тепер вона вже виразно бачила обличчя жінки, що розповіла їй вночі про своє життя. Не таке, яким уявлялося, а молодше, вродливіше, з темними гнучкими бровами над ясно-карими молодими очима. Напівсиве пасмо волосся вибілося з-під квітчастої

хустки, і тільки воно свідчило, що багато весен гірких прошуміло над нею.

Пароплав завернув до якоїсь пристані. По трапу ринув з берега рясний потік гомінливих людей. І жінка знітилася, розмова сама собою завмерла.

Галасливі молодиці весело вносили на пароплав кошики з колючими, щойно з грядок, огірками, з криваво-червоними вишнями. Гостро запахло кропом і зеленим пір'ям цибулі.

Жінка зненацька стрепенулася, засвітилася вся.

— Он він, гляньте! То ж мій Михась...

До них проштовхався хлопчина — невисокий, кирпатенький, звичайний хлопчина, та й годі.

— Мамо, я скочу на пристань молока вам куплю, — гукнув, він і побіг униз по трапу.

— До консерваторії їдемо екзамен держати, — жінка знову всміхнулася — з гордістю. — Там батько його екзаменуватиме. Михась же в мене баяніст, перший на весь район!

— І ви не скажете...

— Крий боже, навіщо? Та я й підходити близько не стану. От тільки хочу... господи, як же я хочу поруч побачити! Аж серце тремтить. Хоч здалеку, хоч у шпарочку в дверях — сина з батьком — разом. А казати нічого не буду.

Може, зійти швидше на берег, поки трап не прибрали? Повернутися, зазирнути ще раз йому в очі? Може, знову повірити? Не падлюка ж він, ні. Він просто... Що — просто? Фальшивий? Чи могла б вона отак щиро, як ця жінка, сказати "Для нього так ліпше"? Ні! Бо для нього було б *вигідніше*, аби вона повернулась. А чи змогла б. тепер напитися води з його долонь? Ні, ніколи!

І ще: чи змогла б її любов поступитися своїм, щоб не для неї, а для нього було ліпше?

Теж — ні.

Тоді нащо повертатися?

Пароплав минав викошені луки, люди гомоніли, сміялися, сердилися, мовчали.

1972 р.